

izdavali su ga dubrovački Srbi katolici. Nevezano uz njegovu osnovnu usmjerenost, bio je krupan događaj u kulturnoj povijesti Dubrovnika. Unatoč tome što je uz književne objavio i niz znanstvenih priloga, uključujući i dotad neobjavljene dokumente iz starije dubrovačke povijesti, danas je gotovo nepoznat široj javnosti, možda i zadugo obilježen svojim osnovnim smjernicama.

U konačnici se može zaključiti da je knjiga dr. Nikole Tolje uspjela ostvariti svoja dva osnovna cilja: da argumentirano, kronološki i vrlo iscrpno prikaže nastanak, djelovanje i postupno gašenje srbokatoličkog pokreta u Dubrovniku te – možda još i važnije – da u tome čitavo vrijeme zadrži maksimalnu moguću znanstvenu objektivnost i nužni emotivni otklon od svih subjekata istraživanja. Svakako je riječ o djelu koje je vrijedan doprinos hrvatskoj historiografiji, a u budućim istraživanjima novije povijesti Dubrovnika vjerojatno i nezaobilazno. Ostaje nam nadati se da će sam autor ili netko drugi, ponukan ovim radom, detaljnije istražiti i djelovanje ostataka srbokatoličkog pokreta ili njegovih duhovnih nasljednika u razdoblju koje je slijedilo ono kojim se bavi ova knjiga, dakle razdoblju međuratne Kraljevine Jugoslavije i Drugog svjetskog rata.

GORAN MLADINEO

Ivan Tomislav MEĐUGORAC, *Sjećanja jednoga bosanskog fratra na ratne godine 1941. – 1945.*, vlastita naklada, II. dopunjeno izdanje, Kreševo – Zagreb, 2009., 187 str.

Ivan Tomislav Međugorac rođen je u rujnu 1928. u blizini Žepča. Studirao je teologiju u Sarajevu, a potom i prirodne znanosti (biologiju i kemiju) u Sarajevu i Beogradu. Za svećenika je zaređen 1952. godine. Godine 1963. odlazi u Frankfurt, gdje nastavlja školovanje i 1966. postiže doktorat iz biologije i biokemije. U Frankfurtu se i zapošljava te napreduje u svome zvanju. Objavio je velik broj stručnih radova u kojima je pokazao svoje znanje i stručnost. Svoje umirovljeničke dane, od 2007. godine, provodi u franjevačkom samostanu u Kreševu.

U vlastitoj je nakladi 2009. objavio *Sjećanja jednoga bosanskog fratra na ratne godine 1941. – 1945.* Knjiga je podijeljena u četiri dijela. Na samom su početku predgovori prvog (str. 7.–10.) i drugog (str. 11.–15.) izdanja, pa slijedi glavni dio knjige (str. 16.–130.), koji se sastoji od petnaest kraćih poglavlja. Nakon toga nalazi se “Dodatak I.” (str. 131.–154.), “Dodatak II.” (str. 155.–159.) te “Prikazi prvog izdanja” (str. 161.–173.). Na samom su kraju kazala osobnih imena (str. 174.–177.) i naseljenih mjesta (str. 178.–181.) te “Bilješka o autoru” (str. 183.–184.).

U “Predgovoru prvog izdanja” autor govori o razlozima pisanja knjige. Budući da je imao veliko životno iskustvo, odlučio je zabilježiti onaj dio svojega života koji mu se najdublje urezao u pamćenje, a to su, kako i sam naziv knjige kaže, sjećanja na ratne godine od 1941. do 1945. Sam autor govori da mu političke prilike dugo vremena nisu dopuštale da objavi svoja ratna sjećanja i tek kada su se te prilike promijenile, započeo

je pisati o tim događajima. Donosi i dio dnevnika koji je napisao njegov kolega Anto fra Berislav Kalfić o dolasku partizana i povlačenju svećenika iz Visokog, kao i o tome kako su ih partizani mobilizirali. Autor apelira na sve sudionike rata da zapišu ono što su doživjeli jer su to dragocjena svjedočanstva. U “Predgovoru drugog izdanja” kratko iznosi reakcije javnosti na prvo izdanje knjige.

Glavni dio knjige sastoji se od petnaest kraćih poglavlja. Započinje “Kratkom genealogijom Međugoraca (Žarkinih) iz Viništa” (str. 16.–26.). Tu opisuje genealogiju svoje obitelji, koja se se preselila iz Klobuka u Hercegovinu u Bosnu, u selo Vinište. Autor donosi vrijedne podatke o običajima kojih se sjeća. Detaljno opisuje kuću u kojoj su živjeli, na čemu su spavali, iz čega su i što jeli. Uz svaki opis donosi i slike, crteže, autorice Ane Bulajić. Poglavlje završava opisivanjem svojega školovanja s detaljnim opisom boravka u bolnici Koševo u Sarajevu zbog kožnog oboljenja. Početak Drugog svjetskog rata autor je dočekao u istoj bolnici i time započinje sljedeće poglavlje, “Sjećanje na početak Drugoga svjetskog rata” (str. 27.–34.). Na samom početku spominje se proglašenje Nezavisne Države Hrvatske i odnos naroda prema novonastalom stanju (str. 28.). Zatim autor objašnjava razliku između četnika i partizana: “Četnici su bili istaknuti nacionalisti, dok partizani nisu pravili nacionalne razlike između Srba i ostalih narodnosti, nego su nastojali sve pridobiti za svoju ideologiju, tj. komunizam” (str. 29.). Govori i o progonu Židova u Bosni koji su provodile vlasti NDH po nalogu Nijemaca. Dalje se opisuju autorova sjećanja na putovanja prema kući za vrijeme školskih praznika. Ta su putovanja često bila opasna jer su i vlakove i autobuse presretali i četnici i partizani, koji su napadali željezničke pruge i mostove. No Nijemci im nisu ostali dužni – vršili su odmazde nad nedužnim stanovništvom. Slijedi poglavlje “Napad partizana na Žepče u siječnju 1943. godine” (str. 35.–40.), u kojem autor donosi dva izvještaja o osvajanju Žepča. Jedan izvještaj potječe od vlasti NDH, a drugi je partizanski. U njima se spominju materijalne štete koje su partizani napravili te koje su sve ljude odveli u zarobljeništvo, odnosno koliko su zarobili domobrana i ustaša, kao i naoružanja. Sljedeća tri poglavlja odnose se na Vinište, pod naslovima “Napad partizana na Vinište u prosincu 1944. godine” (str. 41.–55.), “Dolazak partizana u Vinište u travnju 1945. godine” (str. 56.–58.) i “Moj prvi izravni susret s partizanima u Viništu” (str. 59.–62.). I ovdje su detaljno opisana sjećanja fra Međugorca o napadu partizana na njegovo selo, o njegovu skrivanju u štali s ocem da ih partizani ne zarobe ili ne ubiju, o partizanskom neuspjehu da osvoje to selo, o njihovim daljnjim napadima i prodorima kroz Bosnu te strahu katoličkih Hrvata od partizana. Zatim nastavlja opis križnog puta koji su preživjela njegova dva starija brata nakon što su ih zarobili partizani, o svome skrivanju pred partizanima kad su ovi napokon zauzeli Vinište i o prvome susretu s njima. U “Počecima mojega partizovanja” (str. 63.–69.) opisuje svoj put s partizanima koji su ga prisilno povelili sa sobom i u čijim se redovima nalazio od 15. travnja do 20. listopada 1945. godine. Tu je bio u službi pisara i kurira jer je, kao gimnazijalac, bio pismen. U sljedećem poglavlju, “Progon četnika Draže Mihailovića od Šipraga do Bradine” (str. 71.–75.), opisuje kako su partizani naišli na četnike te ih napali. Tijekom četničkog protunapada Međugorac je nekako uspio pobjeći, kao i nekolicina partizana. I u idućim poglavljima, “Boravak na Vlašiću i u Gučoj Gori početkom svibnja 1945. godine” (str. 76.–86.), “Nastavak putovanja i zadržavanje u Varešu od 8. do 16. svibnja 1945. godine” (str. 87.–94.), “Odlazak iz Vareša i put za Odžak polovicom svibnja 1945. godine” (str. 95.–98.) te “Borbe u Odžačkom kraju

između 21. i 27. svibnja 1945. godine” (str. 99.–113.), opisuju se autorova sjećanja, od daljnjeg progona četnika, dolaska u Varoš, autorova odlaska na misu, ponovnog susreta s roditeljima jer su partizani prolazili kroz Vinište, do borbi u odžačkom kraju, gdje su partizani ubijali ne samo zarobljene zaostale pripadnike Oružanih snaga NDH nego i domaće civilno stanovništvo. Fra Međugorac napominje da partizani nisu poštivali ni etička ni moralna načela, da za njih nisu vrijedili ni Božji ni ljudski zakoni te su se “smatrali apsolutnim gospodarima svega” (str. 106.). U zadnja tri poglavlja, “Napuštanje Odžačkog kraja i dolazak u Derventu krajem svibnja 1945. godine” (str. 114.–118.), “Boravak u Tesliću u jesen 1945. godine” (str. 119.–127.) i “Povratak u Visoko krajem listopada 1945. godine” (str. 128.–130.), fra Međugorac nadalje opisuje svoj boravak u partizanima. Oni su u tim prvim poratnim danima nastavili likvidirati po kratkom postupku svoje zarobljene protivnike i, kako sam autor tvrdi, nijednom od njih nisu sudili. Nisu se pridržavali Ženevske konvencije o pravima zarobljenika. Dolaskom u Teslić fra Međugorac je postao privremeni šef bataljunske vojne pošte, gdje je razvrstavao poštu i po kuririma je slao po četama. U Tesliću je imao i malo vremena za sebe jer nisu bili stalno u pokretu kao do tada. Budući da su dobili vijest o demobilizaciji starijih i mlađih godišta i đaka, sam fra Međugorac odmah je zatražio svoje otpusno pismo i nakon nekoliko dana otpušten je iz Jugoslavenske armije. Dolaskom kući nastavio je školovanje jer mu je to i bio glavni cilj.

Slijede “Dodatak I.” i “Dodatak II.”, čime je autor nadopunio prvo izdanje. “Dodatak I.” nosi naslov “Dragoljub Draža Mihailović i njegovi četnici” i sastoji se od “Uvodnog dijela” (str. 133.–135.) i sedam kraćih poglavlja (str. 135.–154.). U tom dijelu autor opisuje četnički pokret Draže Mihailovića, koji je težio uspostaviti “Veliku Srbiju”. U “Dodatku II.”, naslovljenom “Sudbina crnogorskih četnika”, fra Međugorac donosi podatke o sudbini te skupine četnika koji su se razišli s Dražom Mihailovićem te krajem rata krenuli u povlačenje kroz Bosnu. Neke od njih likvidirale su vlasti NDH, drugi su se pridružili partizanima, a dio njih na kraju se pridružio Oružanim snagama NDH te su bili pogubljeni nakon zarobljavanja na Bleiburgu.

Knjiga završava “Prikazima prvog izdanja”, u kojima autor donosi dva prikaza o svojoj knjizi koje su napisali dr. Jozo Džambo i dr. Anđelko Mijatović.

Sjećanja jednoga bosanskog bratra na ratne godine 1941. – 1945. vrijedan je izvor podataka u kojima fra Međugorac do najsitnijih detalja opisuje svoja sjećanja. Ovo djelo može poslužiti za istraživanje ne samo razdoblja Drugog svjetskog rata i neposrednog poraća nego i kulture tog vremena i tog kraja. U detaljnim opisima kako se živjelo u Bosni, u Viništu, može se mnogo toga saznati i ta saznanja mogu poslužiti mladim povjesničarima u daljnjim istraživanjima. Knjiga obiluje raznim crtežima i fotografijama koje nam uz detaljan opis daju cjelokupnu sliku onoga što čitamo. Ova je knjiga dragocjeno svjedočanstvo na ratne godine koje je proživio jedan sedamnaestogodišnji gimnazijalac upravo zbog toga što se malo pisalo o tom području Bosne u razdoblju pri kraju Drugoga svjetskog rata i u neposrednom poraću.

MARIJA TOMIĆ